

JAK UČIT KONTROVERZNÍ TÉMATA

V mnohých materiálech Jednoho světa na školách se probírají témata, která mohou být pro vaši skupinu nebo jednotlivé žáky **velmi citlivá** či **kontroverzní** (např. rasismus, diskriminace, xenofobie, předsudky, náboženství...). Proto vám nabízíme několik rad a doporučení, jak s těmito tématy v hodinách pracovat.

Co jsou „kontroverzní témata“?

Témata, která jsou obvykle vnímána jako kontroverzní, mají **politický, sociální nebo osobní význam**, **vyvolávají emoce** a/nebo se zabývají **otázkami hodnot a víry**. Jsou obvykle komplikovaná a odpovědi na otázky s nimi související se nehledají lehko. **Téměř každé téma se může stát kontroverzním**, pokud skupina, která se jím zabývá, předestře protikladná vysvětlení události s ním spojených, protichůdné návrhy řešení stávající situace nebo pokud je názor jedné části skupiny prezentován tak, že u oponentů vzbudí silnou emocionální odezvu.

Je důležité si uvědomit, že některé didaktické postupy nejsou nejvhodnější metodou k řešení kontroverzí. Kontroverzní témata se dotýkají hluboce zakořeněných názorů a zakotvených postojů. Říkat mladým lidem, co si mají myslet, nebo jim kázat o tom, jak se chovat, nebude mít přinejlepším žádný efekt, ale spíše hrozí to, že se zvažování alternativních postojů zcela uzavrou.

Základní pravidla

Před tím, než se s žáky pustíme do zvolené aktivity, je velmi důležité stanovit základní pravidla, která zajistí přátelské (tj. bezpečné) prostředí pro to, aby mohli bez obav a svobodně vyjadřovat své názory:

- vždy mluví jen jedna osoba a ostatní jí neskáčou do řeči,
- každý má právo vyjádřit svůj názor a být vyslechnut,
- všichni se snaží respektovat názory ostatních,
- je legitimní odmítat názory, ale nikoliv ty, kdo je vyjadřují,
- je povinné volit vhodný jazyk a vyvarovat se rasistických a sexistických poznámek,
- je dobré umožnit každému vyjádřit svůj názor a zajistit tak, aby byl každý vyslechnut,
- při prezentování svého názoru vždy každý vysvětlí, co ho k němu vede.

Role učitele

Při probírání kontroverzních témat hraje učitel klíčovou roli a on také určuje, **kdy, jak a zda vůbec vyjádří své postoje a názory**. Doug Harwood, skotský metodolog, rozlišil **šest možných rolí**, které učitelé nebo prezentující mohou při probírání témat zaujmout. Je důležité, abychom byli při volbě přístupu **flexibilní** a abychom si byli dobře vědomi, **proč ten který přístup v danou chvíli volíme**. Volba konkrétní role **závisí na tématu, věku žáků, předchozích aktivitách a dalších faktorech**. Můžeme také jednotlivé role a jejich funkce s žáky probrat předem, případně je vyzvat, aby jednu nebo více těchto rolí zaujali sami.

Angažovaný postoj – učitel má možnost vyjádřit a propagovat vlastní názory. U této role je třeba být opatrní, protože může vést k neobjektivní debatě.

Objektivní nebo vědecký postoj – učitel zprostředkovává vysvětlení všech relevantních postojů, aniž by vyjádřil vlastní názor.

Ďáblův advokát – učitel zaujme provokativní postoj oponující většině, a to bez ohledu na své vlastní skutečné názory. To mu umožňuje zajistit, že všechny postoje budou vzaty v potaz a že v případě, kdy celá skupina

zpočátku zaujímá stejné nebo podobné postoje, bude tento pohodlný konsenzus zpochybněn. Tato metoda také pomáhá klást nové otázky tam, kde mladí lidé mají své názory už pevně zažitě.

Obhájce – učitel přednese všechny relevantní postoje a poté výstup uzavře představením svého názoru a jeho logickým odůvodněním. To mu umožňuje zdůraznit aspekt, který by si žáci měli uvědomit předtím, než zaujmou vlastní názor.

Nestranný moderátor – učitel zajistí, aby všechny úhly pohledu byly vzaty v potaz, a to jak skrze vyjádření žáků, tak skrze literaturu nebo jiné zdroje. U této metody svůj postoj nevyjadřuje.

Přiznaná zainteresovanost – učitel vyjádří své názory, takže žáci je mohou později nezaujatě posoudit, a poté představí všechny další relevantní přístupy tak objektivně, jak je to jen možné.

DOPORUČENÍ PRO ORGANIZOVÁNÍ DISKUZÍ

Pokud se škola rozhodne uspořádat diskuzi o kontroverzních tématech, je potřeba připravit se na možné vyhrocené situace. Pedagogové by měli preventivně ještě před diskuzí promyslet různé krizové scénáře, které mohou nastat (např. pokud budou někteří účastníci záměrně rušit průběh akce, budou mít nevhodné poznámky vůči jiným diskutujícím, budou se je snažit (ne)verbálně zastrašit, začnou nahrávat akci na video apod.).

Ke každému krizovému scénáři by si měli pedagogové stanovit kroky, jak jej budou řešit. Například po kolika varováních rušitele vykážou mimo prostor třídy, v jakých případech přivolají policii; je také možné upravit školní řád tak, aby explicitně zmiňoval zákaz pořizování záznamů z akcí na půdě školy a aby škola měla na své půdě možnost zabavit v podobných případech mobilní telefony a kamery.

S jednotným způsobem řešení případných komplikací by měli být seznámeni všichni pedagogové. Doporučujeme, aby jediný obrazový a zvukový záznam akce zajistila škola, přičemž účastníci na to budou předem upozorněni.

Pedagogové by měli s předstihem stanovit pravidla diskuze. Tato pravidla by měl před počátkem diskuze přednést moderátor (pedagog nebo externí profesionál). Pravidla mohou obsahovat například zákaz pořizování video- i audiozáznamů, stanovit maximální délku příspěvků a způsob přihlášení se o slovo, výhradní právo moderátora na udělení slova apod. Pedagog by měl být také seznámen s platnou legislativou, aby alespoň rámcově dokázal upozornit, že se diskuze posouvá k hranici zákona.

Zejména při veřejné diskuzi je žádoucí zajistit zkušeného moderátora, který bude schopen uřídit případné krizové momenty (např. pokud je tato diskuze součástí širšího školního projektu). Je pravděpodobné, že vhodný moderátor bude požadovat honorář. Proto doporučujeme včasné dojednání způsobu financování a konkrétní částky s vedením školy. V případě veřejné diskuze lze i zvážit nastavení jakéhosi vstupního prahu – zájemci se například musejí předem registrovat, podepsat prezenční listiny apod.

Podobně jako na školních akcích i na těch veřejných je potřeba dopředu upozornit na to, že nebude možno pořizovat záznam a že jediný oficiální záznam pořídí škola. V případě nereflexivního nastavení na výzvu pořadatele či při neuposlechnutí výzvy k opuštění prostoru akce z důvodu jejího opakovaného rušení lze volat policii s podezřením, že dochází k porušení autorského zákona, k obtěžování, případně k výtržnictví.

Ukončení diskuze by mělo být nejzazším řešením, o které v podstatě extremisté usilují. Dodává jim argumenty pro tvrzení, že ostatní s nimi nejsou ochotni diskutovat pro jejich odlišné názory, z čehož si následně vyvodí důkazy o existenci cenzury.

DOPORUČENÍ PRO VEDENÍ DISKUZÍ

Příklady otevřených otázek pro moderátora diskuzí, doporučené profesorem Robertem Fisherem v knize *Učení myšlení*:

Otázky hledající objasnění:

Můžete vysvětlit (jak)...?

Co myslíte tím že, ...?

Mohl/a byste mi dát příklad toho, jak...?

Vysvětlení

Charakterizující

Dávání příkladů

Jak toto napomáhá řešení...?
Má někdo otázku, na kterou by se chtěl zeptat...?

Podporující
Dotazující se

Otázky zjišťující důvody a důkazy:

Z jakého důvodu si myslíte, že...?
Jak víte, že...?
Jaké jsou vaše důvody k...?
Máte důkazy k...?
Mohl/a byste uvést pozitivní/negativní příklad k tomuto tvrzení...?

Formulace argumentu
Domněnka
Odůvodnění tvrzení
Hledání důkazů
Důkazy opoziční strany

Otázky zkoumající alternativní pohledy na věc:

Dala by se otázka položit jiným způsobem?
Existuje jiný úhel pohledu na...?
Co když někdo jiný navrhone, že...?
Co by někdo, kdo s vámi nesouhlasí, řekl/namítl?
Jaký je rozdíl mezi těmito pohledy na věc/názory?

Zopakování názoru
Spekulace/úvaha
Jiná možnost
Protiargument
Rozdíly

Otázky testující dopady a důsledky:

Co následuje potom, co...?
Souhlasí vaše tvrzení s vaším předchozím tvrzením o...?
Jaké by byly důsledky toho, že...?
Existuje obecné pravidlo...?
Jak by se to dalo otestovat, aby se zjistila pravda?

Důsledky
Shoda
Důsledky
Zobecnování
Testování pravdy

Otázky o otázce/diskuzi:

Máte otázku k...?
Jaký druh otázky to je...?
Jak nám tato otázka/co bylo řečeno pomůže...?
Kde/ve kterých částech tématu můžeme doposud zobecnit?
Dostali jsme se blíž k zodpovězení otázky/problému?

Dotazování
Analýza
Spojování
Sumarizace/shrnutí
Dospění k závěru

Debriefing:

Ke konci diskuze se zeptáme žáků na konečné vyjádření k dané otázce/tématu. Zmíníme se o tom, co se podařilo, jaké další návrhy byly vzneseny, co žáky bavilo a co bylo naopak negativně vnímáno nebo co by změnili. Někteří moderátoři diskuzí preferují probírat negativní názory žáků, které pramení z chybných úsudků, později, vně diskuzní skupiny a individuálně.

Převzato z Global Citizenship Guides, Teaching controversial issues. Oxfam GB, 2006.

Zdroj: www.oxfam.org.uk/education/teachersupport/cpd/controversial

Fischer, R.: Teaching Thinking. 2nd edition, Continuum, 2003.